

УДК 004.65:091 (02):929 Антонович Д. В.

Татьяна Мяскова,

канд. ист. наук. старш. науч. сотрудник НБУВ

**Личная библиотеки Д. В. Антоновича в фондах
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского:
историко-книговедческая характеристика изданий
и их популяризация в электронной среде**

Объектом исследования в статье стала личная библиотека историка украинского искусства и театра, общественного и политического деятеля, основателя Украинского свободного университета в Праге, Дмитрия Владимировича Антоновича. Анализ основных публикаций, посвященных жизни и научной деятельности Д. В. Антоновича, позволил выяснить исторические условия, определившие собирательскую деятельность ученого. Также в статье раскрыта история формирования личной библиотеки Д. В. Антоновича, сделано подробное историко-книговедческое описание изданий, которые сейчас хранятся в отделе библиотечных собраний и исторических коллекций НБУВ. Аналитическое изучение документов из его личной библиотеки позволило сделать вывод, что тематический состав его библиотеки отражал как профессиональные интересы владельца, так и его литературные предпочтения. Личное собрание Д. В. Антоновича содержит собственнические конволюты, составленные по тематическому признаку. Неповторимость таких документов заключается в специальной печатной обложке с тиснением на корешке букв «Д. А.». Документы из личной библиотеки Д. В. Антоновича представлены в электронной среде с помощью программы ИРБИС-64.

Ключевые слова: Дмитрий Владимирович Антонович, личная библиотека, историко-книговедческий анализ.

УДК 023:94:908(477.42)

Ірина Приймак,

аспірантка НБУВ

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ
(На прикладі Житомирської російської публічної бібліотеки)**

У статті розглянуто процес становлення публічних бібліотек на прикладі Житомирської російської публічної бібліотеки. Зроблено спробу висвітлити основні аспекти діяльності бібліотеки, встановити склад фондів та їхню подальшу долю, дослідити коло відвідувачів та уподобання читачів, а також з'ясувати роль публічних бібліотек у культурному відродженні Волині другої половини ХІХ століття.

Ключові слова: Житомирська російська публічна бібліотека, культурне відродження, книжковий фонд, читачі.

Друга половина ХІХ ст. позначилось низкою позитивних зрушень у соціально-економічному, політичному та культурному житті Російської імперії. Одним із факторів культурного розвитку Південно-Західного краю було створення мережі публічних й громадських бібліотек, які в той час активно засновували представники влади та діячі культури. Цей процес пройшов у своєму розвитку два хронологічні етапи: 1) до 60-х років ХІХ ст. (а саме 30-ті роки ХІХ ст.), коли бібліотеки виникали з ініціативи приватних осіб; 2) після 60-х років – адміністративний період, у який було засновано більшість таких бібліотек [1, с. 259]. Саме в другий період були відкриті найбільші публічні бібліотеки України: в 1865 р. – у Кам'янець-Подільському, 1866 р. – у Києві, Харкові, Житомирі, 1872 р. – у Херсоні, 1877 р. – у Чернігові [22, с. 10].

Метою даного пошуку є наукова реконструкція історії Житомирської російської публічної бібліотеки в контексті створення мережі бібліотек на теренах Російської імперії, їхніх засновників та меценатів, а також діяльності бібліотек, встановлення складу фондів, що, в свою чергу, є підґрунтям для вивчення регіональної історії, культури та бібліотечної справи України ХІХ–ХХ ст.

Ідея створення губернських публічних бібліотек у Російській імперії

виникла ще у далекому 1830 р., а втілити її у життя вдалося лише 13 січня 1835 р., коли в Житомирі піклувальним комітетом під керівництвом Волинського губернатора А. П. Римського-Корсакова було відкрито публічну бібліотеку. У день відкриття її фонд складала лише декілька десятків книжок. Завідувачем бібліотеки став учитель житомирської гімназії Домінік Бартошевич [8, с. 68]. Проте фонд бібліотеки швидко поповнювався: у травні 1835 р. в ній налічувалось уже 108 творів у 290 томах. Усі вони були пожертвовані, за винятком двох газет, що виписувались за кошти бібліотеки. Упродовж 1835 р. на користь бібліотеки було пожертвовано ще 609 томів. Із них до 10 томів на французькій та німецькій мовах, а решта – на російській. До 1840 року фонд бібліотеки нараховував 208 творів на польській мові; 86 – на французькій; 33 – на німецькій; 196 – оригінальних латинських, перекладених з російської мови на латинську, латинських лексиконів і граматик латинської мови; 34 – оригінальних грецьких, перекладених з грецької мови на російську, хрестоматій та граматик грецької мови. Багато творів склалися з декількох томів. Невідомою залишається лише кількість російськомовних книжок у 1840 р. [8, с. 77–78].

Після 1840 р. звіти про діяльність публічної бібліотеки в Житомирі відсутні й офіційні відомості про її закриття досі не віднайдено. Ми лише зазначимо, спираючись на кількість читацьких квитків те, що щорічна кількість відвідувачів було такою: у 1836 р. – 638, у 1837, 1838, 1839 рр. – 1032, а у 1840 р. – 239 [8, с. 8].

Новим поштовхом до відкриття (відновлення) публічної бібліотеки у Житомирі послужувало друге польське повстання 1863–1864 рр., після якого державний апарат Російської імперії підтримав ідею створення мережі публічних бібліотек на всіх шаблях імперської ієрархії. У своєму листі до волинського губернатора М. І. Черткова від 11 квітня 1864 р. генерал-губернатор М. М. Анненков висловив думку про необхідність створення на Волині публічної бібліотеки. Він усвідомлював, що їх влаштування «особливо в Житомирі, мало значний вплив на підтримку та поширення серед населення освіти на засадах російської народності та частково запобігало можливості ополячення жителів регіону, що відбувалося внаслідок читання польських книжок через брак російських» [24, с. 5].

Результатом перемовин на найвищому державному рівні стало відкриття трьох бібліотек у Південно-Західному краї (в Києві, Житомирі та Кам'янець-Подільському). На їхнє утримання виділили 9 тисяч рублів, а надалі, протягом трьох років, щорічно виділяли ще від однієї до двох тисяч

рублів. Більше того, М. І. Чертков звернувся до житомирської громади з проханням сприяти відкриттю бібліотеки та, по можливості, жертвувати кошти на її заснування. Суспільство активно відгукнулося на заклик губернатора: пожертви надходили як від житомирян, так і від жителів сусідніх повітів. Разом з тим, М. І. Чертков активно працював у цьому напрямі: йому вдалося віднайти приміщення для бібліотеки (він дозволив використовувати флігель власного будинку), а також планував виділити 500 рублів на її початкове облаштування.

Одночасно зі збором коштів на створення в Житомирі російської публічної бібліотеки, що тривав до літа 1865 р., розроблявся й приблизний статут бібліотеки, який відображав основні засади її діяльності. Нарешті, 5 липня того ж року, міністром внутрішніх справ, статс-секретарем П. О. Валуевим було офіційно затверджено «Статут Російських Публічних Бібліотек в мм. Києві, Житомирі та Кам'янець-Подільському» [4, арк. 16а–16в]. У доповнення до Статуту, 3 лютого 1866 р. волинський губернатор М. І. Чертков затвердив Додаткові правила та умови для читання книг у Житомирській російській публічній бібліотеці, які регламентували керівництво бібліотекою, умови та порядок читання книжок, внутрішній розпорядок її роботи [4, арк. 16–18а]. Варто зазначити, що до 1867 р. бібліотека в Житомирі перебувала в підпорядкуванні Міністерства народної освіти, а з 1867 р. – Міністерства внутрішніх справ. У 1871 р. до адміністративного нагляду додався ще й нагляд з боку духовенства [6, с. 30].

Великих коштів потребували й постійне поповнення бібліотечних фондів новою літературою та періодикою, виплата заробітної платні працівникам бібліотеки, сплата комунальних послуг, оплата праці палітурників, ремонт приміщень, меблів тощо, тому більшість публічних бібліотек були платними. Наприклад, читачі Житомирської російської публічної бібліотеки, за даними звітів, що публікувалися в газеті «Волинские губернские ведомости», поділялися на дві категорії. Передплатники 1-ї категорії сплачували за рік 10 р., за півроку – 5 р. 50 коп., за місяць – 1 р. Передплатники 2-ї категорії сплачували за рік – 6 р., за півроку – 3 р. 50 коп., за місяць – 60 коп. Річні передплатники користувалися званням дійсних членів бібліотеки та брали участь у загальних річних зборах [9, с. 133].

Отже, історія Житомирської російської публічної бібліотеки сягає далекого 1866 р., коли 10 (23) квітня «в присутності багаточисельної публіки, яка складалась з осіб усіх станів, здійснено молебень із освяченням води» [24, с. 11] та було урочисто відкрито бібліотеку в губернському Житомирі.

До того часу найбільшою бібліотекою в місті була бібліотека Першої Житомирської чоловічої гімназії, що станом на 1866 р. нараховувала «4534 твори у 9486 томах російською, польською, французькою, німецькою, латинською, грецькою та італійською мовами; 204 назви періодичних видань у 2459 томах, а також 47 атласів і 105 географічних карт» [5, с. 24]. Окрім того, існували бібліотека католицької духовної семінарії, а також приватні книжкові колекції відомих житомир'ян – лікаря Е. Галле, єпископа Боровського, а також Й. Собкевича, Е. Венжа, В. Гурського, К. Й. Коморницького.

Як свідчить уривок зі звіту волинського губернатора Ю. М. Подгоричані-Петровича про стан справ у губернії за 1878 р.: «Взагалі, можна безпомилково сказати, що заснування в м. Житомирі в 1865 році російської публічної бібліотеки в такий час, коли в краї переважала польська мова, мало величезне значення...» [20, арк. 55 зв.].

Після відкриття Житомирська російська публічна бібліотека стає важливим культурним осередком Волині. Поступово покращується її матеріально-технічне забезпечення, збільшується кількість читачів, в ній відбуваються різноманітні культурно-просвітницькі заходи.

Спираючись на основні положення Статуту, які коротко наводить у своїй роботі «Десять лет Житомирской российской публичной библиотеки (1866–1876)» український фольклорист, етнограф, письменник та літературний критик І. Я. Рудченко, роботу бібліотеки можна характеризувати так: бібліотека створюється під безпосередньою опікою генерал-губернатора; складається з російськомовних книжок; її членами є особи, які щорічно вносять не менше 5 рублів, а пожиттєвими членами-засновниками – особи, які одноразово пожертвували 100 рублів; завідує бібліотекою розпорядчий комітет, що складається з п'яти осіб (з 1869 р. до складу комітету введено шостого представника – директора міської гімназії); бібліотека має щорічно скликати збори, на яких заслуховується звіт про її роботу; звіт друкується в міських губернських відомостях; право користуватися бібліотекою має все доросле населення (з 14 років), але можливість безоплатного доступу до книжок та періодичних видань надається лише членам бібліотеки; з інших осіб беруть платню за користування її послугами [24, с. 7–8].

З часу свого заснування бібліотека розміщувалася в одному з флігелів губернаторського будинку на вулиці Київській [7, с. 16], а в нове, спеціально пристосоване приміщення вона переїхала приблизно через 30 років – у

1897 році. Для цього збудували двоповерхову муровану будівлю на Пушкінській вулиці [3, арк. 3].

Книжковий фонд публічної бібліотеки Житомира спочатку був небагатим і нараховував усього 2223 книги – популярні наукові книжки, художні твори російських письменників, деякі історичні твори. Кілька книжок було придбано бібліотекою за рахунок зібраних коштів, деякі – пожертвовані небайдужими громадянами. Про це у своїй промові від 10 квітня 1866 р. з приводу відкриття бібліотеки наголосив Голова її Розпорядчого Комітету п. Богаєвський: «Крім пожертв грошима, до бібліотеки надійшли пожертви книжками від приватних осіб, від авторів та видавців. Так, від члена Імператорської Академії Наук, дійсного статського радника Скальковського надійшло три його твори, в 9 книгах; від ковельського повітового стряпчого – 4 книги, представлені колишнім прокурором, п. Ланге; від Управління Друкарнею II Відділення Власної Його Імператорської Величності канцелярії – 3 видання, в 15-ти томах. М. І. Чертков пожертвував 28 творів, у 107 книгах; Ф. С. Юревич – 39 книг, журналів за попередні роки. Від мене передано Довідниковий Енциклопедичний Словник, в 13 книгах. Від Волинського губернського статистичного комітету передано 1 періодичне видання з додатками до нього, усього 10 томів; від г. Биншстока передано 2 примірника одного його твору. Незабаром будуть отримані дублікати книжок із бібліотеки житомирської гімназії. Придбано для бібліотеки творів російських авторів та іноземних творів, перекладених російською мовою, з різних галузей знань, назв 704, книг 1351» [9, с. 133].

Користувалися послугами бібліотеки 610 читачів. Читальню відвідували лише 59 осіб [21, с. 18]. Станом на 1 січня 1868 р. налічувалось 1317 назв творів у 3001 томі. З-поміж них у 1867 р. виписувалися 26 газет і 29 журналів [2, арк. 22–23 зв.]. Щорічно їх кількість змінювалася. Уже в наступному, 1869 р., бібліотекою передплачувалося лише 26 періодичних видань, серед яких 17 журналів та 9 газет [10, с. 3]. У 1874 і 1875 рр. кількість становила відповідно 28 (8 газет і 20 журналів) та 34 (10 газет та 24 журнали) періодичних видань [12, с. 3–4]. До 1880 р. кількість передплачуваних періодичних видань зросла до 48 найменувань (35 журналів і 13 газет) [14, с. 4], а в 1885 р. – 50 найменувань (26 журналів і 24 газети) [15, с. 8]. У 1892 р. бібліотека отримувала 27 журналів і 20 газет (усього 47 найменувань) [18, с. 5]. У звітах за 1899–1903 рр. знаходимо наступні дані: 1899 р. налічувалося 53 найменування, 1900 р. – 55, 1901 р. – 45, 1902 р. – 50 і в 1903 р. – 46 [3, арк.

16]. У одному з останніх звітів Розпорядчого Комітету зазначено, що бібліотека передплачувала лише 10 журналів та 9 газет [19, арк. 103–104], що свідчить про погіршення її матеріальної бази.

Серед періодичних видань найбільшим попитом у читачів користувались у 1870–90-х років «Вестник Европы», «Отечественные записки», «Дело», «Русский Вестник», а з 1880-х років популярності набирає літературно-політичний журнал «Русская мысль», які бібліотека передплачувала у 2–3 примірниках через значний попит. По одному примірнику у бібліотеці були представлені такі журнали: «Современник», «Луч», «Военный Сборник», «Морской Сборник», «Русское Слово», «Заграничный Вестник», «Исторический Вестник», «Женский Вестник», «Странник», «Сборник иностранных романов», «Новый Журнал Иностранной Литературы», «Вестник Иностранной Литературы». На межі ХІХ–ХХ століть бібліотека, незважаючи на нелегкий фінансовий стан, крім вищезазначених, передплачує ще й такі журнали: «Русская мысль», «Русское обозрение», «Русское богатство», «Русская Старина», «Родник», «Русский Архив», «Киевская Старина» та деякі інші.

Деякі періодичні видання, наприклад, «Журнал Министерства Народного Просвещения», «Киевские университетские известия», «Записки киевского общества естествоиспытателей» та «Записки Императорской Академии Наук» бібліотека отримувала на безоплатній основі. Крім того, в звіті за 1892 р. зазначалось, що фонди бібліотеки містять журнали з цивільного та карного права, а також релігійну періодику – журнал «Богословский Вестник». Проте кількість запитів на них була мізерною [18, с. 5]. Щодо газет, то їхня географія була досить широкою: київська, одеська, московська, казанська, варшавська преса завжди наявні в бібліотеці, але, звісно, найбільше газет – петербурзьких [17, с. 5–6; 18, с. 5].

Щодо художньої літератури, наявної в бібліотеці, то переважали твори російських митців слова (Л. М. Толстой, В. С. Соловйов, І. О. Гончаров, І. С. Тургенев, А. П. Чехов, Ф. М. Достоевський, М. Горький та інших) та російськомовні переклади творів класиків світової літератури (Е. Золя, Г. Сенькевич, Т. Майн-Рід, О. Дюма, В. Гюго, Г. Емар), які користувались попитом серед читачів. Зокрема, у звіті бібліотеки за 1899–1903 рр. зазначалось, що в 1900, 1901, 1902 та 1903 рр. найбільше вимог отримали саме на твори А. П. Чехова [3, арк. 16 зв.–17].

Ситуація з бібліотечним книжковим фондом щороку покращувалася. Так, станом на 1 січня 1888 р. книжковий фонд бібліотеки нараховував уже

4596 назв творів у 18 893 томах. Було укладено каталог та описи всіх творів. За 1887 р. послугами бібліотеки скористувалися 24 083 особи та було задоволено 17 802 запити [20, арк. 34–36].

Висвітлюючи діяльність публічної бібліотеки в м. Житомирі, слід схарактеризувати її відвідувачів. Відповідно до звітів бібліотеки, велася статистика щодо категорій відвідувачів [2; 10–14]:

Таблиця 1

Категорія / рік	1867	1869	1871	1874	1878	1880
дворяни	1829					
духівництво	115	190	279	289	274	126
чиновники	2900	1900	2700	2248	2584	1798
військові	1125	1282	999	1193	2432	1990
купці	1076					
євреї	243		997	2992	3462	3398
викладачі	347	435	540	595	647	350
вихованці губернської гімназії	696					
- таксомоторних курсів	109	107				
- равинського училища	883	2100	1602			
поміщики	81					
різочинці	1156	2036	809	1032	497	944
жінки	43	60	44	136	93	1417

Починаючи з 1880-х років, статистика велася ще й відповідно до гендерної ознаки та віросповідання [3; 15–18].

Не можна не звернути увагу на те, що Житомирська російська публічна бібліотека за свою історію мала і періоди розквіту, і часи занепаду. Один із таких періодів занепаду мав місце наприкінці ХІХ століття. Його описано в статті анонімного автора газети «Киевлянин» від 28 лютого 1904 р. за № 59: «Для задоволення духовних потреб пересічного громадянина тут існує

Таблиця 2

Категорія / рік	1885	1886	1891	1892	1899	1900	1901	1902	1903
чоловіки	8200	8960	5043	5497	17897	18701	19035	18437	26790
жінки	1800	3285	1674	2038	5217	5633	5886	5288	3881
християни	6000	6565	3730						
євреї	4000	5680	2987						

публічна бібліотека. За останній час частіше й частіше доводиться чути нарікання на негаразди та порушення статуту, які тут панують. Про відсутність більш-менш пристойного каталогу мова йде вже більше десяти років, звіти відсутні вже років з п'ять, а останній звіт (за 1898 р.) викликає безліч здивувань. Слід додати погане гасове (при можливості мати електричне) освітлення, нерідко холод, безсистемну виписку книжок та періодичних видань, і стане зрозуміло, як мало відповідає бібліотека своєму призначенню» [3, арк. 1].

Отже, публічна бібліотека міста Житомира має майже 150-літню історію. Наразі вона займає велике сучасне приміщення на Новому бульварі (1979 р.) та значно розширила та покращила свої фонди. У 1937 р. (рік утворення Житомирської області) бібліотека отримала статус обласної і стала інформаційно-методичним та координаційним центром з питань бібліотекознавства та бібліографії для бібліотек усіх систем і відомств області. Розпорядженням голови Житомирської обласної державної адміністрації від 22.11.2007 № 393 Житомирській обласній універсальній науковій бібліотеці було присвоєно ім'я Олега Ольжича – нашого земляка, учасника українського визвольного руху, визначного громадсько-політичного діяча, вченого, поета і публіциста [23].

Список використаних джерел

1. *Боцяновський В.* Публічна бібліотека в Житомирі (По поводу её 25-летия) / Владимир Боцяновский // Киевская старина, 1891. – т. 34. – С. 254–283.
2. Дело из донесений разных мест и лиц о случившихся происшествиях. 1 апреля 1868 г. – 22 июня 1868 г. Центральный державный историчний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАК). Ф. 442, оп. 47, 482, ч. 1, арк. 1–306.
3. Дело о Житомирской публичной библиотеке. 28 февраля 1904 г. – 6 октября 1905 г. ЦДІАК. Ф. 442, оп. 657, спр. 57, арк. 1–22.
4. Дело о ходатайстве Волынского губернатора об освобождении Жито-

мирской публичной библиотеки от платы за занимаемое ею помещение. 20 января 1885 г. – 28 июля 1900 г. ЦДІАК. Ф. 442, оп. 538, спр. 24, арк. 1–36.

5. *Карліна О. М.* Бібліотеки на Волині в першій половині XIX ст. / О. М. Карліна // Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродження духовності народу : Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції до 130-річчя Житомирської обласної наукової універсальної бібліотеки 23–25 травня 1996 р. / відп. ред. Костриця М. Ю. – Житомир : ВКФ «Поліграфіка», 1996. – С. 23–24.

6. *Карліна О. М.* Становлення і розвиток Житомирської публічної бібліотеки та її культурно-освітній потенціал у XIX – на початку XX ст. / О. М. Карліна // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Секція : Історичні науки. – 2008. – № 11. – С. 29–35.

7. *Костриця М. Ю.* Обласна наукова бібліотека: сторінки історії / М. Ю. Костриця // Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродження духовності народу : Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції до 130-річчя Житомирської обласної наукової універсальної бібліотеки 23–25 травня 1996 р. / відп. ред. Костриця М. Ю. – Житомир : ВКФ «Поліграфіка», 1996. – С. 15–17.

8. Куда девалась бывшая в Житомирe публичная библиотека // Волыньские губернские ведомости, 1865. – № 12. – С. 3–4; № 13. – С. 67–68; № 14. – С. 77.

9. Открытие житомирской публичной библиотеки. Речь Богаевского // Волыньские губернские ведомости, 1866. – № 16. – С. 132–133.

10. Отчет о состоянии Житомирской Русской публичной библиотеки в 1869 году // Волыньские губернские ведомости. № 45. – С. 3; № 46. – С. 3.

11. Отчет Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки за 1871/72 год / Волыньские губернские ведомости, 1872. – № 33. – С. 5–7.

12. Отчет Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки за 1874/75 год // Волыньские губернские ведомости, 1875. – № 40. – С. 3–4; № 41. – С. 3–4.

13. Отчет Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки. За 1878 год // Волыньские губернские ведомости, 1879. – № 31 – С. 4.

14. Отчет Распорядительного Комитета Житомирской Русской Публичной библиотеки. За 1880 год // Волыньские губернские ведомости, 1881. – № 21. – С. 4.

15. Отчет Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки. За 1885 год // Волыньские губернские ведомости, 1886. – № 78. – С. 7–8.

16. Отчет Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки. За 1886 год // Волыньские губернские ведомости, 1887. – № 44 – С. 2–3.

17. Отчет Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки за 1891 год // Волыньские губернские ведомости, 1892. – № 34. – С. 5–6.

18. Отчет Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки за 1892 год // Волынские губернские ведомости, 1893. – № 35. – С. 5.

19. Отчёт Распорядительного Комитета Житомирской русской публичной библиотеки за 1909 год. ЦДІАК. Ф. 442, оп. 664, спр. 16, арк. 94–106.

20. Отчёт Распорядительного Комитета о состоянии Житомирской русской публичной библиотеки за 1885, 1886, 1887 годы. 26 марта 1886 г. – 23 мая 1888 г. ЦДІАК. Ф. 442, оп. 539, спр. 296, арк. 1–36 (стор. 1–9+брошура, 10+брошура, 33+брошура).

21. Пивоваров В. А. Скарбниця знань (130 років Житомирській обласній універсальній науковій бібліотеці) / В. А. Пивоваров // Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродженню духовності народу: Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції до 130-річчя Житомирської обласної наукової універсальної бібліотеки 23–25 травня 1996 р. / відп. ред. Костриця М. Ю. – Житомир : ВКФ «Поліграфіка», 1996. – С. 17–19.

22. Радзівіло А. А. З історії публічних бібліотек України у другій половині XIX ст. – першому десятиріччі XX ст. (З архівних матеріалів) / А. А. Радзівіло // Історія бібліотечної справи в Україні : Збірник наукових праць. – Київ, 1995. – Вип. 1. – С. 9–15.

23. Розпорядження голови Житомирської обласної державної адміністрації від 22.11.2007 № 393 «Про присвоєння обласній універсальній науковій бібліотеці Житомирської обласної ради імені Олега Ольжича» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.zhitomir-region.gov.ua/docs.php> – Заголовок з екрана. – Дата доступу : 7 липня 2012 р.

24. Рудченко І. Десять лет Житомирской Русской публичной библиотеки (1866–1876) / Иван Рудченко. – Житомир : Губернская типография. – 1876. – 55 с.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2014 р.

UDC 023:94:908(477.42)

Iryna Pryimak,

postgraduate student at the Vernadsky National Library of Ukraine

**Establishing and development of public libraries
in the second half of the 19th century**

(Through the example of Zhytomyr Russian Public Library)

The second half of the 19th century was marked by a number of positive changes in socioeconomic, political and cultural life of the Russian Empire in general and particularly in Volyn. Formation of public and community libraries system, that at that time were actively founded by officials and cultural figures, is the example of cultural development of South West region. At that particular time the largest public libraries were opened in the cities of Ukraine, such as Kamianets-Podilskiy, Kyiv,

Zhytomyr, Kharkiv, Kherson, Chernihiv. The issue of establishment and development of public libraries system in South West region in the mid and late 19th century remains underinvestigated in the scientific literature. This article attempts to study and present to a wide audience raised question; to demonstrate the process of the establishment of the libraries during this period using Zhytomyr Russian Public Library as an example. In the course of research it was discovered, that public library in Zhytomyr became an important cultural center of Volyn after its opening. Gradually its material support improved, number of readers increased, different cultural and educational activities were carried out there. Results of scientific inquiry expand knowledge on the history of librarianship, vividly depict this process and widely illustrate it with archival materials.

Keywords: Zhytomyr Russian Public Library, cultural revival, book fund, readers.

УДК 023:94:908(477.42)

Ирина Приймак,

аспирантка НБУВ

**Становление и развитие публичных библиотек во второй половине
XIX века (На примере Житомирской русской публичной библиотеки)**

Вторая половина XIX века отмечена рядом положительных изменений в социально-экономической, политической и культурной жизни Российской империи в общем и Волыни в частности. Примером культурного развития Юго-Западного края является создание сети публичных и общественных библиотек, которые в то время активно основывали представители власти и деятели культуры. Именно в это время открываются самые большие публичные библиотеки в таких городах Украины, как Каменец-Подольский, Киев, Житомир, Харьков, Херсон, Чернигов. В научной литературе недостаточно изученным остаётся вопрос о создании и развитии сети публичных библиотек Юго-Западного края в середине и второй половине XIX в. В статье сделана попытка изучить и представить широкой общественности поставленный вопрос, на примере Житомирской русской публичной библиотеки продемонстрировать процесс становления библиотек в этот период. В ходе работы над исследованием было выяснено, что после открытия публичной библиотеки в г. Житомире, она стала важным культурным центром Волыни. Постепенно улучшается её материально-техническое обеспечение, увеличивается количество читателей, в её стенах проводятся культурно-образовательные мероприятия. Результаты научного исследования расширяют знания в области истории библиотечного дела, наглядно представляют этот процесс, широко его иллюстрируют архивными материалами.

Ключевые слова: Житомирская русская публичная библиотека, культурное возрождение, книжный фонд, читатели.